

Małgorzata Such-Pyrgiel
Instytut Socjologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
WSGE w Józefowie

SYSTEM WARTOŚCI OSÓB ŻYJĄCYCH W POJEDYNKĘ W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH¹

ABSTRAKT

W literaturze socjologicznej i psychologicznej wiele uwagi poświęca się zagadnieniom aksjologicznym, najbardziej cenionym wartościom, które nie funkcjonują jedynie w sferze deklaracji, ale są realizowane w życiu poszczególnych jednostek, grup społecznych czy narodów. Zainteresowanie opisywaną tematyką występuje nie tylko wśród naukowców, ale i wśród ogółu społeczeństwa. Świadczyć może o tym nadanie kulturze znaczącej rangi, szczególnie w sferze kultywowania tradycji opartej na wartościach, normach i obyczajach. Dzieje się tak, gdyż system wartości jednego pokolenia ma znaczący wpływ na każde następne pokolenie.

Niniejszy artykuł stanowi próbę ogólnej charakterystyki hierarchii wartości osób żyjących w pojedynkę z uwzględnieniem wybranych cech społeczno-demograficznych badanych singli jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, stosunek do wiary religijnej, a także typ singla. Jest to jedynie wycinek wiedzy na temat zjawiska singli. Jednak wiedza ta, jest istotna o tyle, że oprócz możliwości „diagnozy” stylu życia pojedynczych może służyć także pewnej „prognozie” - przewidywaniu dalszych dążeń, planów i zachowań osób żyjących w pojedynkę, a tym samym może być pomocna przy szacowaniu skali zjawiska we współczesnym społeczeństwie polskim z uwzględnieniem wielorakich jego konsekwencji i następstw, w tym najbardziej znaczących z nich, czyli następstw o charakterze demograficznym.

Słowa kluczowe: single, wartości, system wartości,

Wstęp

Hierarchia wartości to zespół wartości uporządkowany według stopnia ich ważności. Inaczej mówiąc, system wartości to hierarchicznie uporządkowany zbiór ustosunkowań wobec tych wszystkich wartości, które są dla jednostek lub grup ważne i cenne oraz, które są istotne dla realizacji celów życiowych. Hierarchia wartości określa naszą tożsamość, odzwierciedla preferencje, sposób życia i postawy, czyli wyraża się w konkretnych zachowaniach ludzkich (zob. Denek 1999). Mamy zatem do czynienia z procesem wartościowania, który ma wpływ na podejmowanie decyzji. P. Sztompka odnosi wartości do wartości kulturowych, które stanowią „(...) takie reguły, których przedmiotem są cele działania. (...) Mówią one jakie cele są godne słuszne, właściwe. (...) Wartości wskazują, do czego ludzie powinni dążyć (...)” (Sztompka

2002:259). A więc społecznie uznane wartości stają się zasadą postępowania, a niekiedy nawet mogą stać się normą którą należy przestrzegać.

Badania aksjologiczne realizowane są na gruncie wielu dyscyplin naukowych jak: socjologia czy psychologia. I choć nie sposób w tym miejscu wymienić wszystkich znaczących badań, pozwolę sobie wspomnieć o kilku z nich. Przykładem badań z zakresu socjologii jest Polski Pomiar Postaw i Wartości zrealizowany przez zespół badawczy pod kierownictwem ks. dra hab. S. Zaręby, prof. UKSW, w których dokonywana jest diagnoza życia moralnego i religijnego Polaków. Wyniki badań wskazują na dokonywanie się w społeczeństwie polskim licznych przemian społecznych, kulturowych, jak również politycznych i gospodarczych. Badając system wartości Polaków zwrócono uwagę między innymi na miejsce rodziny i religijności w ich życiu i jako predyktorów zmian społecznych (zob. Zaręba 2009). Inne, o których warto tu wspomnieć to badania ukazujące kształtowanie się postaw i wartości, a także oddziaływanie na nie szczególnych okoliczności i zdarzeń. Mam tu na myśli badania zaprezentowane w książce współautorstwa P. Ruszkowskiego J. Bielińskiego, A. Figiel pod tytułem „JPII. Pokolenie czy mozaika wartości?”. Jest to próba opisu oraz zrozumienia emocji i postaw, jakie ujawniła młodzież aglomeracji warszawskiej i poznańskiej w czasie wydarzeń związanych ze śmiercią i pogrzebem papieża Jana Pawła II w 2005 roku. I choć *pokolenie JPII* jest raczej bytem wyobrażonym i, jak mówią autorzy, jest metaforą ukazującą tęsknoty Polaków, to identyfikowanie się z „Pokoleniem JP2”, jest niejako wyrazem (rozpaczliwego niekiedy) poszukiwania własnej tożsamości w świecie, w którym coraz więcej wartości stanowiących dotąd mocny punkt oparcia ulega degradacji, bądź rozmyciu (zob. Ruszkowski i inni 2006).

Na gruncie psychologii zagadnienie to podejmowane jest na przykład w systematycznych badaniach Diagnozy Społecznej. Jak pisze J. Czapiński „badanie systemu wartości osobistych należy do jednego z najtrudniejszych zadań psychologii jakości życia. Istnieje, co prawda, kilka lepiej lub gorzej wystandaryzowanych i sprawdzonych pod względem trafności oraz rzetelności miar (np. skala Rokeacha czy Schwartza), ale żadna z nich nie znalazła zastosowania w dużych badaniach sondażowych, gdzie liczy się skrótość, prostota pytań i łatwość udzielania odpowiedzi” (Czapiński, Panek 2011:220). W literaturze przedmiotu badacze najczęściej odwołują się do dwóch przywołanych powyżej skal oraz do skali Schelera. Po krótko scharakteryzuję każdą z nich.

Według Maxa Schelera wartości są obiektywne i normatywne, gdyż zobowiązują moralnie. Scheler przedstawił hierarchię wartości porządkując je od wartości najniższych do najwyższych. Najniżej w hierarchii znajdują się wartości utylitarne (rozpatrywane w kategoriach użyteczne – nieużyteczne), następnie hedonistyczne, związane z doznaniem zmysłowymi, odczuwaniem przyjemności lub braku przyjemności. Kolejne to witalne związane z życiem i śmiercią np. zdrowie, wiek, siła. Wartości duchowe dzielą się na trzy grupy: poznawcze (wola czystego poznania prawdy), prawne (porządek i nieporządek, poczucie sprawiedliwości) oraz estetyczne (których dwa bieguny stanowią piękno i brzydota). Wyżej w hierarchii znajdują się wartości religijne, absolutne, które wiążą się z pojęciem świętości. Działanie w oparciu o powyższą hierarchię Scheler nazywa moralnością, ale działanie jest moralne wtedy, gdy obejmuje te, usytuowane w niej najwyższe (czyli duchowe i religijne). Dają jednostce najwięcej zadowolenia i są też najbardziej trwałe. Scheller, pojmując wartości jako istniejące obiektywnie, odróżnia je od tych subiektywnych, które utożsamia z etosem. Etos jest właściwy danej jednostce, grupie, czy kulturze (Zob. Scheler 1997; por. Denek 1999, por. Brzozowski 2005: 263).

Milton Rokeach uważał, że wszyscy ludzie, niezależnie od miejsca i czasu, w którym żyją,

cenia te same wartości, chociaż w różnym stopniu. Według tego autora istnieją dwie podstawowe grupy wartości: wartości ostateczne odnoszące się do najważniejszych celów życiowych (indywidualne i społeczne) oraz wartości instrumentalne jako ogólne sposoby postępowania i cechy osobowości (moralne i kompetencyjne). Zatem są to cele i środki możliwe do ich osiągnięcia. Do pierwszej grupy Rokeach zaliczył między innymi takie wartości jak: bezpieczeństwo narodowe, dojrzała miłość, dobrobyt, mądrość, poczucie własnej godności, wolność, zbawienie. Do drugich natomiast tak jak: ambicja, odwaga, uczciwość, odpowiedzialność, zdolności, twórcza wyobraźnia (zob. Matuszewicz 1975: 76-77). Zdaniem Rokeacha system wartości ulega przeobrażeniom w toku życia jednostki. Zmiany te odzwierciedlają doświadczenia społeczne, role podejmowane przez jednostkę, rozwój potrzeb, reorganizację osobowości a nawet zmiany biologiczne.

Schwartz również rozpatrywał wartości jako cele o różnym stopniu znaczenia, które kierują życiem ludzkim. Wartości są czynnikami motywującymi ludzkie działanie, a z uwagi na ich uniwersalny i skończony charakter tworzą kulturę danej zbiorowości, czy grupy społecznej. „Schwartz poszukiwał uniwersaliów w świecie wartości, ale chodziło mu o to, że można wskazać uniwersalne kategorie wartości uporządkowane według zasad treściowego podobieństwa-niepodobieństwa oraz zgodności – przeciwstawności. (...) Schwartz wykluczał uniwersalną hierarchie opartą na subiektywnych odczuciach ważności wartości (...)” (Brzozowski 2005:262). Swoją kwestionariusz do badań wartości przejął po części od Rokeacha, a częściowo z innych badań aksjologicznych.

W wielu pracach naukowych można znaleźć odwołania do wielu innych klasyfikacji wartości, które w swoim artykule przywołuje Piotr Brzozowski. Należą do nich między innymi: podział Ingardena z 1966 roku na wartości witalne, kulturowe i moralne, klasyfikacja Stróżewskiego, która rozbudowuje podział Ingardena o religijne, przy czym do wartości witalnych zalicza on, nieco inaczej niż poprzednik, wartości związane z ekonomią i techniką. Tischner, w oparciu o przywołanego powyżej Schelera, proponuje klasyfikację na cztery grupy wartości. Zaczynając od tych usytuowanych najniżej: hedonistyczne, witalne, duchowe, święte. Proponuje także podział dualistyczny na wartości wyższe, które skłaniają jednostkę do realizowania ich w swoim życiu oraz wartości niższego rzędu, które związane są z np. doznaniem hedonistycznymi, które niekiedy ustępują miejsca wartościom wyższego rzędu, jak życie czy zdrowie (zob. tamże:261-163).

W badaniach nad systemem wartości stosuje się kwestionariusze do pomiaru systemów wartości zaczerpnięte wprost od znanych twórców i autorów, np. skala Schelera czy Rokeacha, a także nieco zmodyfikowane lub zupełnie nowe. Na przykład badania Diagnostyki społecznej opierają na wykorzystaniu *skali warunków szczęśliwego życia*, w której spośród 13 wartości respondenci wybierają 3 najważniejsze z nich (zob. Czapiński, Panek 2011:220).

W badaniach CBOS-u z 2010 roku pod tytułem „Co jest ważne, co można, a czego nie wolno – normy i wartości w życiu Polaków” wartości połączone są z zagadnieniami moralności, a także rolą religii w uniformizowaniu społecznych i indywidualnych form życia moralnego. We wstępie czytamy „po pięciu latach powracamy do problematyki norm i wartości. W czerwcowym badaniu ponownie zapytaliśmy Polaków, co jest dla nich ważne oraz jakie cechy najbardziej cenią w codziennym życiu. Przedmiotem naszego zainteresowania był również stosunek badanych do konkretnych – często kontrowersyjnych, a z punktu widzenia etyki katolickiej wręcz nagannych – zachowań o charakterze moralnym” (Boguszewski 2010: 1). Badania odnosiły się zatem do wartości subiektywnych jak i obiektywnych.

Poznanie hierarchii wartości osób żyjących w pojedynkę ma wielorakie znaczenie. Pozwala zrozumieć życiowe cele i dążenia. Ułatwia zrozumienie ich potrzeb życiowych, a przez to również poglądów i postaw. Wiedza ta, oprócz możliwości „diagnozy” istniejącego stanu rzeczy służyć może pewnej „prognozie” - przewidywaniu dalszych dążeń i zachowań singli, co nie jest bez znaczenia dla perspektywy demograficznej kraju.

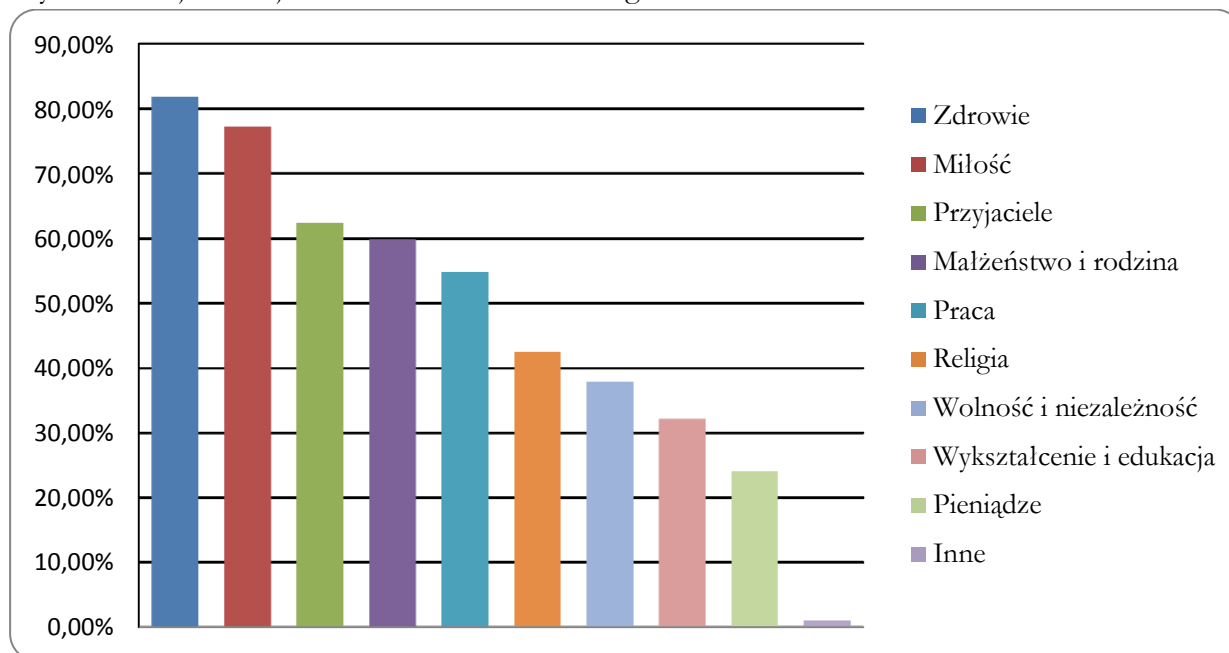
Hierarchia wartości polskich singli

W 2012 roku w terminie od 3 marca do 17 kwietnia zrealizowałam badania dotyczące jakości i stylu życia osób żyjących w pojedynkę – singli. Metodą² był sondaż internetowy typu CAWI (*Computer Assisted Web Interview*). W badaniu wzięło udział 1347 respondentów, z czego 898 osób dokończyło wypełnianie ankiety w założonym czasie. Z nich wyłoniono singli spełniających kryteria według przyjętej do badań definicji – łącznie 614 respondentów¹. Single to zarówno kobiety, jak i mężczyźni, stanu cywilnego wolnego – kawalerowie i panny z kategorii „never married”⁴, osoby nieposiadające partnera, niebędące w związku zarówno hetero-, jak i homoseksualnym w czasie prowadzenia badania i żyjące w pojedynkę co najmniej kilka miesięcy, zarówno w miastach, jak i na wsi, we własnych lub wynajętych jednoosobowych gospodarstwach domowych lub także z rodzinami pochodzenia oraz identyfikujące się z pojęciem singla. Ważną zmienną był wiek, a dokładniej wyznaczenie dolnej granicy wieku, która decyduje o tym, czy daną osobę można uznać za singla. Dolna granica wieku badanych kobiet wyniosła 27 lat, a w przypadku mężczyzn 29 lat. Wybór ten podyktowany był danymi statystyki publicznej. Według *Rocznika demograficznego* z 2011 roku mediana wieku zawierania małżeństw w Polsce wynosiła 26 lat dla kobiet i 28 lat dla mężczyzn. Dlatego według mnie singlem jest osoba, która przekroczyła średni wiek o największym natężeniu zawierania związków małżeńskich (a dokładniej jest o rok starsza od średniego wieku matrymonialnego – czyli 27 lat dla kobiet i 29 lat dla mężczyzn). Nie ustanowiono górnej granicy wieku.

Ze względu na wybrany temat badań zastosowano nieprobabilistyczny dobór próby, który jest „doborem opartym na dostępności badanych, doborem celowym lub arbitralnym, metoda kuli śnieżnej oraz doborem kwotowym” (Babbie 2003:209). Zastosowano dobór metodą kuli śnieżnej – ankieta wraz z informacją o badaniu rozpowszechniana była na stronach internetowych tematycznie związanych ze środowiskiem singli.

Badając styl życia oraz życiowe dążenia osób żyjących w pojedynkę nie sposób było nie zapytać o najbardziej cenione wartości. Respondenci mogli wskazać na kilka z nich. Wyniki badań zrealizowane na próbie 614 singli wskazały, że największe znaczenia dla osób żyjących w pojedynkę ma zdrowie – uzyskało aż 81,8% wszystkich wskazań. Na drugim miejscu uplasowała się miłość, ze wskazaniem na poziomie 77,2%. W następnej kolejności deklarowano posiadanie przyjaciół – 62,4%, małżeństwo i rodzinę – 59,9%, pracę – 54,9%, religię – 42,5% wolność i niezależność – 37,9%, wykształcenie – 32,2%. Najmniejsze znacznie dla singli mają pieniądze, gdyż uzyskały 24,1% wszystkich wskazań. Zestawienie wartości według wskazań prezentuje poniższy wykres.

Wykres 1. Najbardziej cenione wartości wśród singli w %

Źródło: Opracowanie własne

Porównując te wyniki do danych z *Diagnozy społecznej 2011*, system wartości singli w pewnym stopniu różni się od ogółu społeczeństwa. Najbardziej cenionymi wartościami dla ogółu Polaków jest zdrowie (64,1%), następnie udane małżeństwo (53,4%), dzieci (47,6%) oraz pieniądze (28,2%)⁵. Zatem wartości tradycyjne jak rodzina, małżeństwo cenione są niemal w równym stopniu, natomiast pieniądze wśród społeczeństwa polskiego mają większe znaczenie niż wśród przebadanych singli.

Na czele wartości przedstawionych przez CBOS stoją: szczęście rodzinne - 84% (tyle samo wskazań wartość ta otrzymała w badaniach w 2005 roku), zachowanie dobrego zdrowia - 74% (o pięć punktów procentowych więcej niż pięć lat wcześniej) oraz uczciwe życie (23% w obu pomiarach). Od 2005 roku zanotowano różnice w kolejności pozostałych wartości. W 2005 r. praca zawodowa i uczciwe życie wymieniane były na trzecim miejscu łącznie i zyskały równo po 23%. Od tego czasu na znaczeniu straciła praca zawodowa otrzymując w 2010 roku 18% wskazań i tym samym plasując się na piątym miejscu w hierarchii, tuż za spokojem (20% w obu pomiarach). Wartości, które straciły na znaczeniu w ogólnym bilansie to wiara religijna (spadek z 19% w 2005 roku do 17% w 2010 roku), wykształcenie (z 13% do 10%), pomyślność ojczyzny (z 8% do 7%), a także dobrobyt i bogactwo z 11% do 5%, przez co wartość ta zajęła jedenaste miejsce na szesnastu możliwych w hierarchii. Była to przy okazji największa zanotowana różnica we wskazaniach w hierarchii wartości. Nieco mniej atrakcyjne wydaje się życie pełne przygód i wrażeń - w badaniach odnotowano spadek z 3% do 2%. Na znaczeniu zyskały natomiast następujące wartości: grono przyjaciół z 7% do 10% - zajmując tym samym w 2010 roku ósme miejsce w hierarchii na równi z wykształceniem, a także wolność głoszenia własnych poglądów z 3% do 4% (Boguszewski 2010: 7).

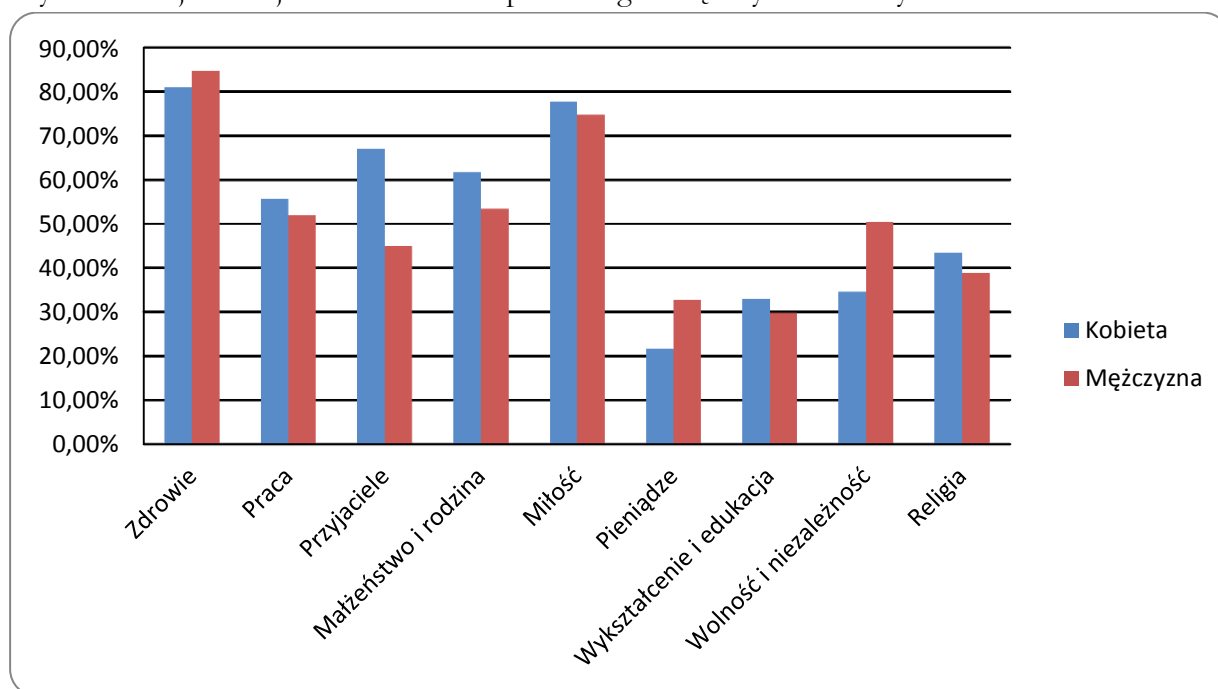
Na końcu hierarchii niezmiennie uplasowały się: kontakt z kulturą oraz możliwość udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym, które otrzymały po 1% wskazań zarówno w 2005, jak i 2010 roku. Najrzadziej również wskazywane są sukces i sława – 1% wskazań, ale warto dodać, że jeszcze pięć lat wcześniej, wartości te zupełnie nie miały znaczenia

(0% wskazań) (Boguszewski 2010: 6-8). Powyższe wyniki wskazują, że hierarchie systemów wartości prezentowanych w różnych badaniach są dość spójne, choć w ich obrębie można zaobserwować pewne różnice.

Dość interesująco przedstawiają się wyniki badań dotyczące hierarchii wartości singli z uwzględnieniem poszczególnych cech społeczno-demograficznych respondentów. W pierwszej kolejności odniesione zostały do metryczkowego zróżnicowania badanych na płeć.

Jak się okazuje kobiety relatywnie częściej niż mężczyźni wskazywały takie wartości, jak: przyjaciele (67,1%, w porównaniu do 45,0%), małżeństwo i rodzina (61,7% w porównaniu do 53,4%), praca (55,7% do 51,9%), religia (43,5% 38,9%) oraz wykształcenie i edukacja (32,9% 29,8%) , a także miłość (77,8% 74,8%). Mężczyźni natomiast zdrowie, pieniądze oraz wolność i niezależność. Wyniki zaprezentowane są w poniżej na wykresie 2.

Wykres 2. Najbardziej cenione wartości przez singli - mężczyzn i kobiety w %

Źródło: Opracowanie własne

Wiek jest czynnikiem różnicującym system wartości osób żyjących w pojedynkę, ale nie w sposób bardzo znaczący. Z przedstawionej poniżej tabeli wynika, że dla dwudziesto-, trzydziesto-, czterdziesto- najważniejszymi wartościami są zdrowie i miłość, natomiast dla osób starszych większego znaczenia nabierają: zdrowie, praca, wykształcenie i edukacja. Osoby starsze, również bardziej niż młodsze, doceniają potrzebę edukacji i kształcenia się, co z kolei determinuje również wykonywaną później pracę, zapewne dlatego, że patrzą na nie z perspektywy czasu. Najmniej cenione zarówno przez dwudziesto-, trzydziestolatków i pięćdziesięciolatków są pieniądze, wykształcenie i edukacja. Dla czterdziestolatków z kolei pieniądze, religia oraz wolność i niezależność. Zależności te prezentuje poniższa tabela. Dane pozwalają sformułować wniosek, że single, niezależnie od wieku, nie wykazują materialnego nastawienia do życia – pieniądze mają marginalne znaczenie. Natomiast zwracają się ku wartościom duchowym, jak miłość, której im brak, ku wartościom rodzinnym oraz ku zdrowiu, które, jako zostało już wspomniane, cenione jest w największym stopniu również przez ogół społeczeństwa (por. Czapiński, Panek 2011).

Tabela 2. Najbardziej cenione wartości względem wieku singli

Wartości		Wiek					Ogółem
		20- latkowie	30- latkowie	40- latkowie	50- latkowie	60- latkowie	
Zdrowie	Liczebność	165	274	54	6	3	502
	% w wiek	75,7%	83,0%	96,4%	85,7%	100,0%	
	% z Ogółem	26,9%	44,6%	8,8%	1,0%	,5%	81,8%
Praca	Liczebność	111	184	35	5	2	337
	% w wiek	50,9%	55,8%	62,5%	71,4%	66,7%	
	% z Ogółem	18,1%	30,0%	5,7%	,8%	,3%	54,9%
Przyjaciele	Liczebność	138	205	35	4	1	383
	% w wiek	63,3%	62,1%	62,5%	57,1%	33,3%	
	% z Ogółem	22,5%	33,4%	5,7%	,7%	,2%	62,4%
Małżeństwo i rodzina	Liczebność	133	197	33	4	1	368
	% w wiek	61,0%	59,7%	58,9%	57,1%	33,3%	
	% z Ogółem	21,7%	32,1%	5,4%	,7%	,2%	59,9%
Miłość	Liczebność	172	257	38	6	1	474
	% w wiek	78,9%	77,9%	67,9%	85,7%	33,3%	
	% z Ogółem	28,0%	41,9%	6,2%	1,0%	,2%	77,2%
Pieniądze	Liczebność	53	84	11	0	0	148
	% w wiek	24,3%	25,5%	19,6%	,0%	,0%	
	% z Ogółem	8,6%	13,7%	1,8%	,0%	,0%	24,1%
Wyszkolenie i edukacja	Liczebność	73	102	20	1	2	198
	% w wiek	33,5%	30,9%	35,7%	14,3%	66,7%	
	% z Ogółem	11,9%	16,6%	3,3%	,2%	,3%	32,2%
Wolność i niezależność	Liczebność	83	123	23	3	1	233
	% w wiek	38,1%	37,3%	41,1%	42,9%	33,3%	
	% z Ogółem	13,5%	20,0%	3,7%	,5%	,2%	37,9%
Religia	Liczebność	104	132	23	2	0	261
	% w wiek	47,7%	40,0%	41,1%	28,6%	,0%	
	% z Ogółem	16,9%	21,5%	3,7%	,3%	,0%	42,5%
Ogółem	Liczebność	218	330	56	7	3	614
	% z Ogółem	35,5%	53,7%	9,1%	1,1%	,5%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie powyższej tabeli można zaobserwować jeszcze jedną ciekawą tendencję w przypadku wartości rodzinnych (małżeństwo i rodzina). Otóż wartość ta jest najbardziej ceniona przez 20-latków, a najmniej przez osoby starsze, co więcej: wraz z wiekiem spada znaczenie małżeństwa i rodziny wśród singli. Sytuacja ta może być wytłumaczona tym, że młodzi single mają nadzieję na stworzenie związku w przyszłości i założenie rodziny, wraz z wiekiem nadzieja ta maleje, zatem osoby najstarsze nie cenią tej wartości, gdyż w ich przypadku

możliwości zawarcia małżeństwa i założenia rodziny są potencjalnie niskie. Jak pisze Tymicki po pewnej cezurze wieku, łączy się niewielki procent kawalerów i panien (zob. Tymicki 2001). Dodatkowo zapytano singłów o typ planowanego związku w przyszłości i chęć założenia rodziny - osoby starsze relatywnie rzadziej deklarowały chęć wstąpienia w związek małżeński i założenia rodziny. Częściej natomiast byli zainteresowani związkami nieformalnymi w porównaniu z singłami z młodszych kategorii wiekowych.

Tabela 3. Najbardziej cenione wartości a miejsce zamieszkania

Wartości		Miejsce zamieszkania					Ogółem
		Wieś	Miasto do 50 tys. mieszkańcó w	Miasto powyżej 50 tys. do 100 tys. mieszk.	Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	Miasto powyżej 500 tys. mieszk.	
Zdrowie	Liczebność	59	86	43	89	225	502
	% w m. zam.	84,3%	82,7%	86,0%	80,2%	80,6%	
	%Ogółem	9,6%	14,0%	7,0%	14,5%	36,6%	81,8%
Praca	Liczebność	32	64	30	60	151	337
	% w m. zam.	45,7%	61,5%	60,0%	54,1%	54,1%	
	% z Ogółem	5,2%	10,4%	4,9%	9,8%	24,6%	54,9%
Przyjaciele	Liczebność	41	60	25	71	186	383
	% w m. zam.	58,6%	57,7%	50,0%	64,0%	66,7%	
	% z Ogółem	6,7%	9,8%	4,1%	11,6%	30,3%	62,4%
Małżeństwo i rodzina	Liczebność	48	65	31	70	154	368
	% w m. zam.	68,6%	62,5%	62,0%	63,1%	55,2%	
	% z Ogółem	7,8%	10,6%	5,0%	11,4%	25,1%	59,9%
Miłość	Liczebność	55	74	37	91	217	474
	% w m. zam.	78,6%	71,2%	74,0%	82,0%	77,8%	
	% z Ogółem	9,0%	12,1%	6,0%	14,8%	35,3%	77,2%
Pieniądze	Liczebność	16	29	11	25	67	148
	% w m. zam.	22,9%	27,9%	22,0%	22,5%	24,0%	
	% z Ogółem	2,6%	4,7%	1,8%	4,1%	10,9%	24,1%
Wykształcenie i edukacja	Liczebność	22	28	18	33	97	198
	% w m. zam.	31,4%	26,9%	36,0%	29,7%	34,8%	
	% z Ogółem	3,6%	4,6%	2,9%	5,4%	15,8%	32,2%
Wolność i niezależność	Liczebność	16	34	23	38	122	233
	% w m. zam.	22,9%	32,7%	46,0%	34,2%	43,7%	
	% z Ogółem	2,6%	5,5%	3,7%	6,2%	19,9%	37,9%
Religia	Liczebność	39	55	18	44	105	261
	% w m. zam.	55,7%	52,9%	36,0%	39,6%	37,6%	
	% z Ogółem	6,4%	9,0%	2,9%	7,2%	17,1%	42,5%
Ogółem	Liczebność	70	104	50	111	279	614
	% z Ogółem	11,4%	16,9%	8,1%	18,1%	45,4%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne

Miejsce zamieszkania jest kolejną zmienną różnicującą nieco populację singli względem cenionych wartości. Wśród singli żyjących na wsi oraz w miastach, niezależnie od ich wielkości, najbardziej cenione są zdrowie i miłość. Jednak na wsi i w małych miastach duże znaczenie ma również religia. Najmniej cenione natomiast są pieniądze, z tym, że na wsi oprócz pieniędzy również wolność i niezależność, a w miastach małych do 50 tysięcy mieszkańców i dużych od 100 tysięcy do 500 tysięcy mieszkańców – wykształcenie i edukacja. Natomiast w miastach średniej wielkości od 50 tysięcy do 100 tysięcy mieszkańców oprócz wykształcenia i edukacji mniej ceniona jest również religia, co obrazuje poniższa tabela.

Wykształcenie również różnicuje system wartości singli. Reprezentanci z wykształceniem średnim, pomaturalnym, wyższym i podyplomowym na czele hierarchii stawiają zdrowie i miłość. Wśród singli z wykształceniem podstawowym oprócz dwóch powyższych wartości wskazywano także przyjaciół, a z wykształceniem zasadniczym zawodowym pracę oraz małżeństwo i rodzinę. Najmniej cenione są pieniądze i wykształcenie z wyjątkiem singli z wykształceniem średnim, gdzie najmniejsze znaczenie, oprócz wykształcenia, ma także religia. Co ciekawe single z wykształceniem podyplomowym, obok pieniędzy, najmniej cenią wolność i niezależność.

Zmienna „poglądy polityczne”⁶ różnicuje ogólną hierarchię wartości singli. Dla wszystkich singli najbardziej cenione są niezmiennie zdrowie i miłość. Najmniej cenione zarówno dla osób o orientacji lewicowej, jak liberalnej są religia i pieniądze - te same, wskazywane jedynie w odwrotnej kolejności. Natomiast wśród osób o poglądach prawicowych pieniądze oraz wolność i niezależność. Religia wskazywana jest przez nich jako jedna z trzech najważniejszych wartości, natomiast zarówno dla liberalistów, jak i lewicowców – jako ostatnia, najmniej ważna, na miejscu dziewiątym. Respondenci o poglądach liberalnych zdecydowanie częściej niż pozostali wskazują na wolność i niezależność, natomiast - o lewicowych - na pracę.

Uzupełnieniem tych rozważań jest ukazanie różnic w deklaracjach dotyczących wartości w korelacji ze stosunkiem do wiary. Dla osób wierzących i praktykujących najbardziej cennymi są takie wartości, jak: miłość, zdrowie, małżeństwo i rodzina oraz religia. Najmniej – pieniądze oraz wolność i niezależność. Wierzący i niepraktykujący najczęściej wybierają zdrowie, miłość i posiadanie przyjaciół, a najrzadziej religię, wykształcenie i edukację. Osobom niewierzącym najbliższe są wartości takie, jak: zdrowie, przyjaciele, wolność i niezależność oraz praca, najdalsze – religia oraz małżeństwo i rodzina.

Z poniższej tabeli wynika jednoznacznie, iż stosunek do wiary jest powiązany z wyznawanymi wartościami. Osoby niewierzące wskazują na wartości bardziej pragmatyczne – namacalne, jak: przyjaciele, praca, wolności niezależność, natomiast osoby wierzące i praktykujące w centrum swojego systemu wartości stawiają duchowe i tradycyjne jak: religia oraz rodzina i małżeństwo, czyli dokładnie te wartości, które są najmniej pożądane przez osoby niewierzące. Dość zaskakujące okazały się wyniki dotyczące osób wierzących i niepraktykujących, najrzadziej wskazywaną przez nich wartością była religia.

Tabela 4. Najbardziej cenione wartości a stosunek do wiary singli

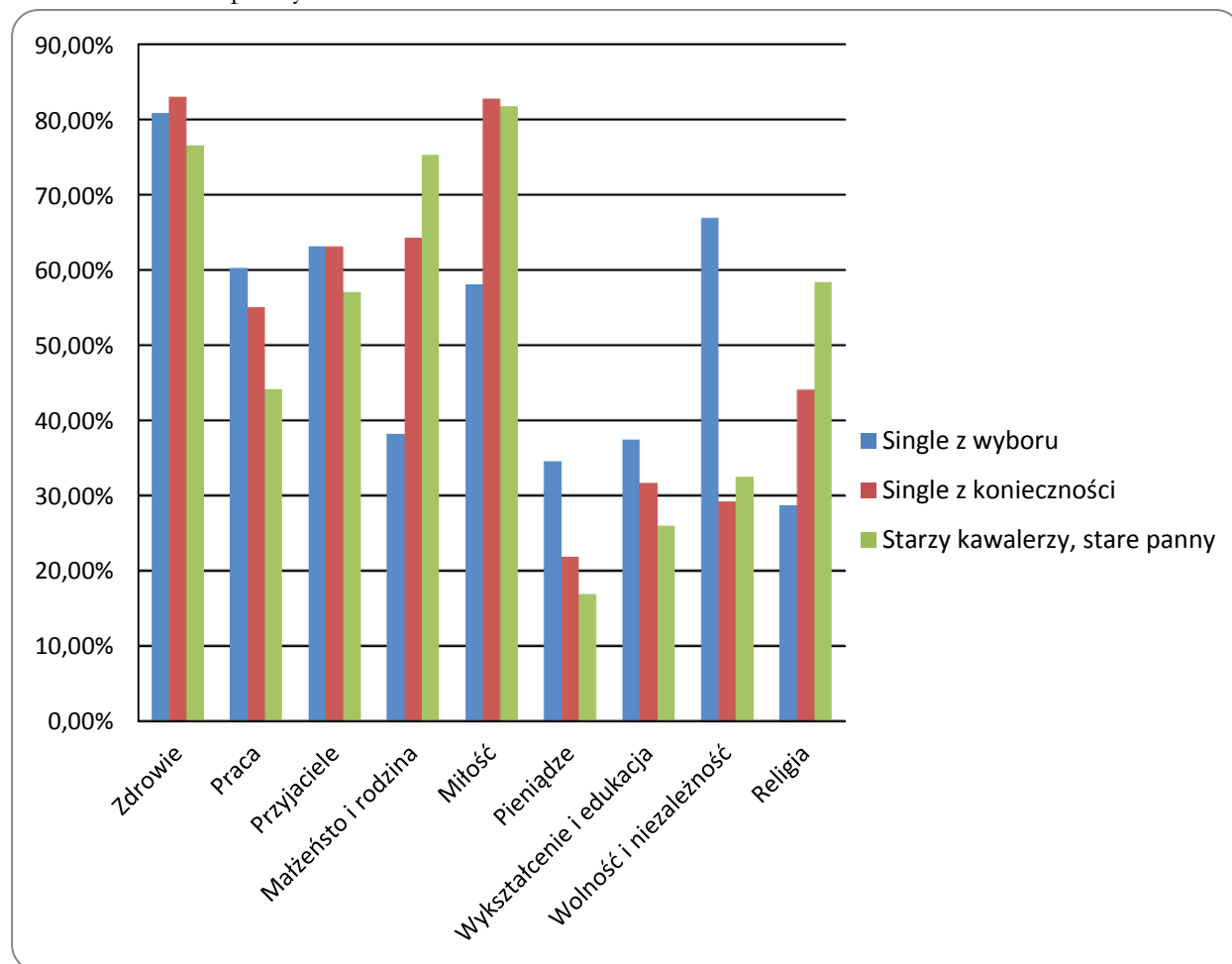
Wartości		Stosunek do wiary			Ogółem
		Wierzący praktykujący	Wierzący niepraktykujący	Niewierzący	
Zdrowie	Liczebność	310	147	45	502
	% w stos do	79,9%	86,5%	80,4%	
	% z Ogółem	50,5%	23,9%	7,3%	81,8%
Praca	Liczebność	199	100	38	337
	% w stos do	51,3%	58,8%	67,9%	
	% z Ogółem	32,4%	16,3%	6,2%	54,9%
Przyjaciele	Liczebność	221	119	43	383
	% w stos do	57,0%	70,0%	76,8%	
	% z Ogółem	36,0%	19,4%	7,0%	62,4%
Małżeństwo i rodzina	Liczebność	280	79	9	368
	% w stos do	72,2%	46,5%	16,1%	
	% z Ogółem	45,6%	12,9%	1,5%	59,9%
Miłość	Liczebność	313	130	31	474
	% w stos do	80,7%	76,5%	55,4%	
	% z Ogółem	51,0%	21,2%	5,0%	77,2%
Pieniądze	Liczebność	63	62	23	148
	% w stos do	16,2%	36,5%	41,1%	
	% z Ogółem	10,3%	10,1%	3,7%	24,1%
Wykształcenie i edukacja	Liczebność	115	59	24	198
	% w stos do	29,6%	34,7%	42,9%	
	% z Ogółem	18,7%	9,6%	3,9%	32,2%
Wolność i niezależność	Liczebność	105	86	42	233
	% w PM14	27,1%	50,6%	75,0%	
	% z Ogółem	17,1%	14,0%	6,8%	37,9%
Religia	Liczebność	256	4	1	261
	% w stos do	66,0%	2,4%	1,8%	
	% z Ogółem	41,7%	,7%	,2%	42,5%
Ogółem	Liczebność	388	170	56	614
	% z Ogółem	63,2%	27,7%	9,1%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne

System wyznawanych wartości został zestawiony również z identyfikacją respondentów z typem singla (do wyboru były 3 możliwości: singiel z wyboru, z konieczności bądź stary kawaler i stara panna). Jak można było się spodziewać, osoby identyfikujące się jako single z wyboru, najbardziej cenią zdrowie, wolność i niezależność oraz przyjaciół, najrzadziej natomiast na religię i miłość. Znacznie częściej niż inni single wskazują na wolność i niezależność oraz pieniądze i pracę. Dla singli z konieczności najważniejsze są zdrowie, miłość oraz małżeństwo i rodzina,

a najmniej ważne pieniądze oraz wolność i niezależność. Osoby uważające się za starych kawalerów i stare panny są tradycjonalistami, gdyż cenią miłość, zdrowie oraz małżeństwo i rodzinę, natomiast nie mają dla nich znaczenia pieniądze oraz wykształcenie i edukacja. Tendencje te zauważalne są na poniższym wykresie.

Wykres 3. Najbardziej cenione wartości przez singli z wyboru, z konieczności oraz starych kawalerów i stare panny

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie

Powyższe dane pozwalają stwierdzić, iż dla osób żyjących w pojedynkę nie mają znaczenia jedynie wartości materialne czy te związane z pracą zawodową, co niejednokrotnie przedstawia się w mediach. Dla wszystkich singli niemal niezależnie od wieku, wykształcenia czy miejsca zamieszkania niezmiennie najbardziej cenione jest zdrowie, tak jak ma to miejsce wśród ogółu populacji Polaków. Również bardzo często skłaniają się ku wartościom rodzinnym (z wyjątkiem singli z wyboru). Zmienną najbardziej różnicującą cenione wartości wśród badanych singli są po pierwsze poglądy polityczne, przy czym w przypadku singli trend ten jest zgodny z tym obserwowanym w społeczeństwie polskim, i po drugie typ samotności – z wyboru lub z konieczności – osoby te mają zupełnie inne cele i dążenia życiowe, a w konsekwencji odmienny styl życia. Analiza systemu wartości osób żyjących w pojedynkę pozwala stwierdzić, że dla singli duże znacznie ma życie uczuciowe, z uwagi na to, że ważnym aspektem ich życia jest miłość,

której im brakuje. Cenią najbardziej deficytową dla nich wartość. Cenią wysoko również małżeństwo i rodzinę, co pozwala stwierdzić, że są tradycjonalistami, którzy wiedzą, że życie we dwoje jest stanem pożądanym, naturalnym. Powyższe wyniki badań obalily medialny, powszechny i stereotypowy wizerunek singli jakoby w pierwszej kolejności cenili wartości materialne czy związane z indywidualizmem wyrażającym się w inwestowaniu w siebie, czy tak zwaną samorealizacją. I choć są one dla nich ważne, to jednak nie najważniejsze. Nierzadko zaangażowanie w edukację, karierę zawodową pozwoliło im na zgromadzenie odpowiedniego zaplecza materialnego i jest konsekwencją pewnych życiowych decyzji, które raczej nie są dokonywane w bilansie czystej kalkulacji zysków i strat. Jeśli już, to bardziej są wynikiem pewnej racjonalizacji – bo przecież chęć posiadania odpowiednich warunków materialnych przed założeniem rodziny wydaje się być przykładem odpowiedzialności za losy potencjalnej rodziny, niż samolubnością. I choć skutkiem takich działań jest najczęściej opóźniony wiek zawierania małżeństw, a tym samym wydłużony czas życia w pojedynkę, bądź to we własnym gospodarstwie domowym lub też, i to coraz częściej, mieszkając z rodzicami, to niemożna jednoznacznie stwierdzić, że jest to wynik świadomej i wyrachowanej kalkulacji, a raczej splotu wielu różnorodnych czynników – społecznych, kulturowych i ekonomicznych, które kształtują indywidualne biografie jednostek.

Ciekawe wyniki uzyskała Dorota Ruszkiewicz w swoich badaniach dotyczących osób żyjących w pojedynkę. Badaczka poprosiła o ocenę 7 wartości, przypisując im miejsce od jeden do siedem (czyli od najważniejszej do najmniej ważnej). Zarówno kobiety i mężczyźni cenią zdrowie oraz miłość – dane te są podobne do uzyskanych przeze mnie w 2012 roku. Największe różnice w wynikach porównywanych badań można zauważyć w odniesieniu do wartości takich jak: przyjaźń, czy małżeństwo. W badaniach przywołanej autorki wartości te wskazywane są znaczenie rzadziej, z czego małżeństwo najrzadziej (na piątym lub siódmym miejscu) – jest to trend odmienny od tego obserwowanego na przykład w *Diagnozie Społecznej*, gdzie na przestrzeni lat wzrasta znaczenie przyjaciół (por. Czapiński, Panek 2011: 220). Autorka wysunęła wniosek, cytując przy tym M. Ziółkowskiego (2000) „że pomiędzy wartościami, jakie dla respondentów stanowią obszar ich szczególnego zainteresowania, najważniejsze odnoszą się do zjawisk dotyczących ich aktualnej sytuacji życiowej: zdrowie, miłość, praca. M. Ziółkowski wyraża pogląd, że szczególne znaczenie przypisane wartościom wyżej wymienionym, mówi z jednej strony o tym, że osoby <<pojedyncze>> cenią sobie styl życia, jaki realizują, oparty na dążeniu do zaspokojenia potrzeb związanych z ekspozycją własnej osoby oraz niezależnością i brakiem skrupowania przy wyborach, jakie dokonują” (Ruszkiewicz 2008: 168). Podobny wniosek wysunęła na podstawie swoich badań J. Wróblewska-Skrzek badając osoby, które otrzymały orzeczenie nieważności związku małżeńskiego, czyli osoby, które przez niektórych badaczy zaliczane są do kategorii singli. Przywołując wypowiedzi respondentów pisze: „(...) należy pamiętać, że priorytety i cele respondentów wraz z upływem czasu i nabytego doświadczenia ulegały przewartościowaniu. Praca ustępowała miejsca rodzinie, stając się bardziej środkiem do jej utrzymania niż celem samym w sobie – „*Teraż trochę się chyba zmieniło.. generalnie rodzina jest teraz na pierwszym miejscu...*” (R5), „*To się zmieniło.. kiedyś ważniejszą była dla mnie kariera, kończyłam studia, założyłam Biuro Tłumaczeń.. chciałam się realizować zawodowo, niemniej jednak zawsze dążyłam także do stworzenia rodziny...*” (R9) (Wróblewska –Skrzek 2012:218).

Wiele wyników badań prowadzonych w Polsce przez badaczy i przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych wskazuje, że system wartości jest dość stabilny, gdyż należy do struktur długiego trwania i na przestrzeni lat nie ma zasadniczych przesunięć w jego obrębie. Potwierdzają

to badania zarówno wybranych kategorii i grup społecznych np. dzieci, młodzieży (H. Świda-Zięba 1991, 1997), jak również badania ogólnopolskie oraz społeczności lokalnych i mieszkańców poszczególnych miast (S. Zaręba - Polski Pomiar Postaw i Wartości - wydanie z 2010 r. i 2012 r.), a także cykliczne badania realizowane na próbach reprezentatywnych (Czapiński, Panek - Diagnoza Społeczna).

Przypisy:

¹ Niniejszy artykuł opracowany na podstawie badań przeprowadzonych w ramach pracy doktorskiej napisanej na UKSW pod kierunkiem dr hab. Sławomira Zaręby, prof. UKSW i obronionej 24 października 2012 roku na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych w Instytucie Socjologii UKSW w Warszawie.

² Informacje na temat wad i zalet zastosowanej metody badawczej znajdują się w pracy doktorskiej w Rozdziale VI zatytułowanym „Założenia teoretyczne i metodologiczne badań”.

³ Jest to jak dotąd największa próba badawcza singli w Polsce.

⁴ Z badań wykluczone zostały osoby owdowiałe, rozwiedzione i separowane, gdyż osoby te miały niejako szansę na realizowanie w swoim życiu modelu życia rodzinnego, a ich pojedynczość wynika raczej z konieczności czy też ze splotu nieszczęśliwych wypadków: śmierci współmałżonka/współmałżonki, rozwodu i separacji. Jednak życie w pojedynkę nie musi być dobrowolnym wyborem, gdyż nie wykluczono osób, które z konieczności żyją same, ale są to inne przyczyny niż rozwód, separacja czy wdowieństwo.

⁵ http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf (dostęp 29.04.2012).

⁶ W kwestionariuszu ankiety zadano pytanie o poglądy polityczne umożliwiając wybór jednej z trzech kafeterii odpowiedzi: lewicowe, liberalne, prawicowe.

Bibliografia

- Babbie E. (2003), *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.
- Boguszewski R. (2010), *Co jest ważne, co można, a czego nie wolno – normy i wartości w życiu Polaków*, Warszawa: CBOS.
- Brzozowski P. (2005), *Uniwiersalna hierarchia wartości – fakt czy fikcja?*, „Przegląd Psychologiczny”, Tom 48, nr 3/2005, Lublin: Wydawnictwo Naukowe KUL, s. 261-276.
- Czapiński J., Panek T. (red.) (2011), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków 2011*, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- Denek K. (1999), *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Matuszewicz C. (1975), *Psychologia wartości*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ruszkiewicz D. (2008), *Życie w pojedynkę – ucieczka od rodziny czy znak naszych czasów?*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
- Ruszkowski P., Bieliński J., Figiel A. (red.) (2006), *JPII. Pokolenie czy mozaika wartości?*, Warszawa-Poznań: Wydawnictwo Zys i S-ka, Collegium Civitas Press.
- Scheler M. (1997), *Resentyment a moralność*, Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik.
- Świda-Zięba H. (1999), *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Sztompka P. (2002), *Socjologia*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Tymicki K. (2001), *Starokawalerstwo i staropanieństwo. Analiza zjawiska*, „Studia Socjologiczne” nr 4, 2001, Warszawa: IFiS PAN, s. 77-105.
- Wróblewska - Skrzek J. (2012), Praca doktorska pod tytułem *Kontrakt vs przymierze. Status małżeństwa ponowoczesnego w świetle teorii racjonalnego wyboru* napisana na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych w Instytucie Socjologii UKSW, pod kierunkiem dr hab. S. Zaręby, prof. UKSW.
- Zaręba S. (2010), *Rodzina, religia, społeczeństwo: Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Zaręba S. (2012), *Lokalna wspólnota wyobrażona: Warszawa i jej mieszkańcy 2010*, Warszawa: Wydawnictwo Kontrast.